

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ З ДИТИНОЮ У КРИЗОВІЙ СИТУАЦІЇ

Похілько Діана Сергіївна, канд. психол. н., с.н.с., старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії екстремальної та кризової психології науково-дослідного центру Національного університету цивільного захисту України, Національний університет цивільного захисту України.

Життя в сучасному світі сповнене різними за характером та походженням кризовими ситуаціями: сімейні конфлікти, насилля в сім'ї, втрата роботи, нещасні випадки, стихійні лиха, надзвичайні ситуації, тероризм, військові конфлікти з використанням зброї тощо. За останні 5 років лише за статистикою ДСНС України в наслідок надзвичайної ситуації постраждало 2127 дітей, та загинуло 182 дитини [1; 2; 3; 4; 5].

В збройному конфлікті на Сході України, за офіційною статистикою від ЮНІСЕФ постраждав вже понад 1 мільйона дітей [10]. Уповноважений Президента України з прав дитини М.М. Кулеба наголошує, що кожна 8 дитина постраждала від конфлікту на Сході України, 600 тисяч дітей проживають на окупованій території, майже 250 тисяч дітей – переселенці [6].

Звісно не кожна дитина, що пережила кризову подію в своєму житті отримує психічну травму. Ступінь травматизації залежить від багатьох об'єктивних (характеру самої небезпечної ситуації, ступінь залученості дитини в надзвичайну подію, характер та розмір втрат тощо) та суб'єктивних факторів (індивідуально-психологічні особливості самої дитини, її характеру, здібностей, рівня розвитку тощо). Тож, можна сказати, що не кожна дитина потребує спеціалізованої психологічної допомоги та реабілітації після кризової події, але кожна потребує уваги та підтримки з боку оточуючих її людей. Відчуття підтримки та захищеності можна сформувати за допомогою певних загальних принципів взаємодії з дитиною.

Серед сучасних дослідників, які займаються питаннями травматизації особистості в кризових ситуаціях хочемо відмітити роботи Н.В. Оніщенко. В

своїх працях вона виділяє об'єктивні та суб'єктивні детермінанти, які впливають на психоемоційний стан постраждалої від надзвичайної ситуації дитини.

Найбільш значними та «впливовими» для дітей є наступні види втрат від наслідків надзвичайної ситуації техногенного та природного походження:

- втрата близької людини (батьків або інших членів родини) – 68,56%;
- втрата житла та ситуація переселення (вимушена евакуація) – 31,44%.

При цьому втрату житла як достатньо вагому втрату відмічають діти віком від 12 до 15 років, хоча, емоційно вони здебільшого досить «подорослому» реагували на даний факт [8, с. 367]. Н.В. Оніщенко зазначає, що ситуація втрати житла або матеріальних цінностей була найбільш травмуючою за емоційним показником для дітей 7-11 року.

Розроблена нею методика експрес-оцінки психоемоційного стану постраждалої дитини в осередку надзвичайної ситуації побудована на обранні ступеня прояву 7 основних груп зовнішніх об'єктивних факторів надзвичайної ситуації. Кожному ступеню прояву того чи іншого фактору присвоюється певний бал, чим вище отриманий бал тим більшої травми за об'єктивними показниками отримує особистість.

В своїх працях Я.О. Овсяннікова намагається розкрити питання вікових особливостей надання психологічної допомоги дітям, що отримали психологічну травму внаслідок надзвичайної ситуації.

Як не дивно, але першочерговими діями при роботі з дітьми віком від 3 до 6 років в умовах надзвичайної ситуації є нейтралізація негативного стану їх батьків. Адже неможливо заспокоїти й допомогти врівноважити емоційний стан дитини, якщо її батьки знаходяться в стані емоційного сплеску [7].

Діти від 6 до 12 років, вже більш самостійні в реакціях, вони також самі можуть оцінити масштаб надзвичайної ситуації. Я.О. Овсяннікова наголошує, що при наданні екстреної психологічної допомоги дітям цієї вікової категорії першим кроком стане виведення їх з зони надзвичайної події. Тобто, тривале перебування з очазі надзвичайної ситуації значно погіршує емоційний стан

дитини. При спілкуванні з дитиною слід ретельно контролювати стиль та характер вербальних висловлювань: мова повинна бути простою, спокійною, впевненою, складатися з невеликих фраз [7].

В наших попередніх роботах ми наголошували, що є певні особливості взаємодії фахівця ДСНС України з дитиною в умовах надзвичайної ситуації: ні в якому разі не можна дратуватися та кричати на дитину; говорити треба повільно та простими короткими фразами; якщо дитині необхідно виконати якесь завдання, то задачі ставити чітко, й кожна наступна задача ставиться лише після виконання попередньої тощо [9].

Дитина, як будь-яка інша особистість потрапивши в складні умови надзвичайної ситуації потребує від оточуючих особливої уваги, підтримки та розуміння. Для забезпечення необхідної для дитини психологічної підтримки в складних умовах необхідно дотримуватися шести загальних принципів: похвала, розуміння, емпатія, чесність, терпіння, гнучкість.

В складних умовах надзвичайної ситуації дорослий повинен враховувати, що саме зараз дитина вкрай потребує *похвали*. Це можуть бути компліменти, підбадьорювання тощо. Не маючи достатнього життєвого досвіду дитина потрапивши в умови надзвичайної ситуації відчуває себе вкрай безпомічною та невпевненою у собі. Похвала, виказана з боку дорослого допомагають дитині відчути себе більш впевненою, знизити рівень страху, напруги, підвищує відчуття особистої значущості тощо.

Розуміння. При роботі з дитиною в кризовій ситуації дорослий повинен демонструвати розуміння стану дитини, та приймати її такою, яка вона є зараз, не осуджуючи її переживання, дії тощо.

Принцип емпатії. Діти досить чутливо реагують на природну привітність у відносинах, тож дорослий повинен демонструвати це дитині. Демонстрація привітності повинна відобразитися як на вербальному, так і на невербальному рівні (в міміці, жестах тощо).

Чесність. Напевно, це найголовніший принцип роботи з дитиною. Як би боляче не було, але дитині треба казати правду. Потрапивши в надзвичайну

ситуацію дитина й так відчуває себе безпомічною, та з недовірою відноситься до оточуючого світу. Тож, брехня, виказана з боку дорослих може значно посилити отриману травму та утруднити процес надання психологічної допомоги.

Терпіння повинно бути невід’ємною часткою роботи з постраждалими у надзвичайній ситуації, а тим паче з дитиною, адже, дитина не завжди може виконати все правильно.

Гнучкість. Цей принцип допомагає психологу за необхідністю змінювати та корегувати стиль та методи психологічної роботи з дитиною. Кожна дитина індивідуальна й неповторна, тож і методи роботи з дитиною не можуть бути жорсткими та непохитними. Вони повинні підбиратися з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей дитини, враховувати актуальний емоційний стан та готовність дитини виконувати певні дії.

Таким чином, ми розглянули базові принципи взаємодії з дитиною у кризовій ситуації. Їх використання дозволяє значно полегшити встановлення психологічного контакту з дитиною та більш ефективний результат від надання екстреної психологічної допомоги в зоні надзвичайної ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформаційно – аналітична довідка про виникнення НС в Україні протягом 2013 року. Режим доступу. <http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-zakvartal/43123.html>. (дата звернення 19.02.2018).
2. Інформаційно – аналітична довідка про виникнення НС в Україні протягом 2014 року. Режим доступу. <http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-zakvartal/43867.html>. (дата звернення 19.02.2018).
3. Інформаційно – аналітична довідка про виникнення НС в Україні протягом 2015 року. Режим доступу. <http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-zakvartal/44615.html>. (дата звернення 19.02.2018).
4. Інформаційно – аналітична довідка про виникнення НС в Україні протягом 2016 року. Режим доступу. <http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-zakvartal/57279.html>. (дата звернення 19.02.2018).

5. Інформаційно – аналітична довідка про виникнення НС в Україні протягом 2017 року. Режим доступу. <http://www.dsns.gov.ua/ua/Dovidka-zakvartal/72899.html>. (дата звернення 19.02.2018).

6. Кулеба: численность детского населения в Украине сократилась вдвое. // РИА Новости Украина. Режим доступу. <http://rian.com.ua/society/20170128/1020922308.html>. (дата звернення 30.01.2017).

7. Овсяннікова Я.О. Психологічна допомога дітям, які пережили психічну травму внаслідок надзвичайної ситуації // http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2149/1/Pib_2012_1_71.pdf (дата звернення 19.04.2018).

8. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти: монографія / Н.В. Оніщенко. – Х.: Право, 2014. – 584 с.

9. Титаренко Д.С. Особенности взаимодействия спасателя с ребенком в чрезвычайной ситуации. Режим доступу. http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/2230/1/conference_2012_2.pdf (дата звернення 10.04.2018).

10. Україна: 1 мільйон дітей потребують невідкладної гуманітарної допомоги // [UNICEF Ukraine](https://www.facebook.com/UNICEF.Ukraine/photos/a.198585943539278.49976.171923206205552/1343880172343177/?type=3&theater). Режим доступу. <https://www.facebook.com/UNICEF.Ukraine/photos/a.198585943539278.49976.171923206205552/1343880172343177/?type=3&theater> (дата звернення 12.03.2017).